

XV. SZÁZADI KÖNYVTÁRI VISZONYOK, S EGY ISMERETLEN CORVIN-INCUNABULUM.

Közli: **Csontos János.**

(Olvastatott a M. Tört. Társ. f. é. márcz. 7-ki választmányi ülésén.)

Harmadik éve, hogy előjáróim megbizásából a középkori codexek tanulmányozásával foglalkozom, s alkalmam van meggyőződni arról, mennyi hazánkat érdeklő tudományos kincs fekszik nagyobbára ismeretlenül a külföldi könyvtárakban európaszerte, s mennyi az, mit saját tudományosságunk érdekében még felhasználnunk kellene!

De meggyőződöm arról is, hogy hazánk különböző köz- és magán-könyvtárai hasonló codexekben korántsem oly szegények, mint első pillanatra gondolnók, s hogy a magyar irodalomnak kiváló szolgálatot tenne az, ki azokat egy munkában összegyűjtve a tudományos világgal megismertetné.

Tanulmányaim között még a konstantinápolyi Corvinák behatása alatt állottam, midőn a M. Történelmi Társulat mult évi pozsonyi kirándulása következett, mely eredményeit tekintve, a történetbuvárookra és bibliographokra nézve egyaránt gyümölcsöző volt.

A sok nagybecsű könyv- és levéltár között, melyek a társulat tagjainak rendelkezésére állottak, megnyilt számunkra az ottani Ferenczrendiek tartományi könyvtára is, melyről az előkészítő bizottság jelentéséből tudomásunk volt, hogy XIV—XV. századi latin codexekkel bir. Tanulmányaim ezek körébe vontak, s bibliographiai leírásukat tűztem ki célommul.

A zárda-főnök lekötelező előzékenysége elősegítette feladatomat, s két buzgó szerzetes szíves közreműködése mellett, két nap alatt a könyvtár 22 középkori codexét irtam szakszertien le.

Ismertetésük a »Magyar Könyv-Szemle« legutóbbi füzetében látott napvilágot.

Ugyanez alkalommal, midőn Ballagi Aladár, Beöthy Zsolt és a két Szinnyi József társaságában a könyvtár általános megtekintésével voltam elfoglalva, figyelmemet különösen egy könyv borítéka ragadta meg, melynek préselt barna bőre a Corvin-codexek egykorú bőrkötésére emlékeztetett. Kezembe vettem a könyvet, felnyitom, s nem kis meglepetésemre egy latin ősnymtatványt ismertem fel benne, melynek gyönyörűen festett címlapját egy pápai három koronás czímer és Mátyás király hollós paizsa diszesíti, s reánk nézve kiváló érdekű azért, mert ez az első kétségtelen incunabulum, melyet Mátyás festett czímerével hazánkban ismerünk.

A Ferenczrendiek tartományi könyvtára hazafias kegyelettel őrizte ezt, de a tudományos világnak tudomása ekkoráig róla nem volt.

A Nemzeti Múzeum könyvtári igazgatósága a hazai bibliographiának vélt szolgálatot tenni az által, midőn újabban a Ferenczrendiek tartományi főnökét ft. Farmady Martinián urat a végből kereste meg, hogy a nevezett könyvet tudományos használat végett a múzeumi könyvtárnak bizonyos időre engedje át. Kérésünk a főnök úr részéről a legnagyobb előzékenységgel találkozott, s én azon szerencsés megbízatásban részesültem, hogy ez incunabulumot a m. t. választmányynak bemutassam.

Időközben a M. Történelmi Társulat választmányi tagjai közé lettem beválasztva, mely megtiszteltetés alkalmából az általam eredetileg tervezett ismertetéshez, a XV. századi könyvtári viszonyokról tanulmányt irtam, melyben hazánk akkori nevezetesebb könyvtárait, s a Corvin-Incunabulumoknak a bibliographiában elfoglalt álláspontjára is kiterjeszkedem.

E tanulmányt lesz szerencsém székfoglalóképen, az ősnymtatvány bemutatása előtt felolvasni.

* * *

A XV. század a renaissance s a közkönyvtárak alapítási százada. A XIV. század alkonyán, a flórenczi tanács Boccaccio indítványára a görög philológiának tanszéket állít egyetemén, s a Leontiussal tett eredménytelen kísérlet után, tanáruul Emanuel Chryso-

lorast ¹⁾ Palaeolog János görög császár követét hívja meg, ²⁾ kivel Hellasz classicus nyelve és szelleme, hét száz évi ³⁾ szünetelés után első bevonulását tartja Olaszországba. Flórencz, Róma, Velence, Pavia és Milánó vetélkedve versenyeznek a mester birásaért, előadásaira Olaszország minden részéből özönlenek a tanítványok s Homerről tartott magyarázatait az ország legelőkelőbb tudósai hallgatják. Tanítványai közül csak Leonardo és Carlo Aretinot, Guarinot, Ambrogio Traversarit, Poggiot, Francesco Barbarot és Filelfort, Paolo Sforziat, Paolo Vergeriot, Giacomo Angelit és Niccolò Niccolit emeljük ki, ⁴⁾ kik a XV-ik században mint kitűnő humanisták Flórencz, Róma, Nápoly, Ferrara, Velence, Mantua és Bononia főiskoláiban, mesterök szellemében folytatják a classici tudományok terjesztését, s megkedveltetik ezeket a fejedelmekkel és a népekkel. Minél jobban terjedt azonban ezen tudományok ismerete, annál élénkebben nyilvánult a vágy magukat a classicus munkákat is birhatni, s ez adta az első impulst a görög és latin kéziratoknak gyűjtésére. Előkelő tudósok és tudós előkelők vetélkedve keresik a classici kéziratokat mindenfelé, s a mit a könyvpiaczkok készleteiből megszerezni nem képesek, azt az ügyes leirók többszörösítő tolla szolgáltatja.

A talaj már ennyire elő volt készítve, mikor Görögország tudósai eleinte egyenként s Byzancz eleste után tömegesen keresik fel Olaszországot, s míg ők magok a classici tudományok meghonosításának legfőbb tényezői lesznek, addig a velök hozott görög kéziratok nagy mennyisége jelentékeny lendületet ad a kéziratforgalomnak.

A jövevényeket mindenütt a classicismus apostolai gyanánt üdvözlik, pápák, fejedelmek és államok barátságukkal tisztelik meg, s ők viszont Hellasz szellemi kincseit tárják fel a közönségnek, s mint humanisták, Aristoteles és Pláto magyarázóí, szerzők, fordítók, leirók és könyvfestők érvényesítik életrevalóságukat. — Az ismeretek köre tágul, az újabb tanok szépségei még inkább sarkalják a tudománybarátokat azok kéziratainak meg-

¹⁾ Tiraboschi G. Storia della letteratura italiana. T. VII. p. 113.

²⁾ Hodus : de graecae linguae instauratoribus pag. 13.

³⁾ Leon. Aretini epistolae apud Hodium p. 28.

⁴⁾ Jac. Phil. Bergomensis apud Hodium p. 27.

szerzésére, a görög irodalom művelése föléleszti a latin classicusok szeretetét, s kedvező körülmények között lázas szenvedélyvel kezdődik a nagyobb arányokban való gyűjtés. Az egyetemek, egyházak s kolostorok szerény könyvtárai mellett, nagyszerű magán s nyilvános könyvtárak keletkeznek, melyeknek birtokosai kölcsönöznek jelentőséget. Flórenczben a Mediciek s különösen Medici Cosimo és Lőrincz, Rómában V. Miklós és IV. Sixtus pápa, Ferrarában és Modenában az Esteiek, Milanóban a Viscontiak és Sforzák, Nápolyban Arragoniai Alfons, Mantuában a Gonzagák és az urbinói hercegek, Cseennában a Malatesták nagy szenvedélyvel kezdik meg a kéziratgyűjtést, s nevezetes könyvtáraknak vetik meg alapját. Megbízásaikból első rendű tudósok járják be Európa és Kis-Ázsia kiválóbb helyeit, s a zárdákban és könyvpiaczkokon megszerezhető kéziratokat gyűjteményeik számára vásárolják össze.¹⁾

Mindent azonban ez uton beszerezni nem lehetett, s a meglevő kéziratkészlet többszörösítéséről kellett gondoskodni. A nyomda csak e század hatvanas éveiben hozott be Olaszországba, sokáig a kezdet nehézségeivel küzdött s a gyors többszörösítést, úgy a mint ezt a gyűjtésben nyilatkozó közszellem megkívánta, nem eszközölte. A leírás általi többszörösítéshez kellett tehát folyamodni, mely e században oly óriási dimenziókat vett, hogy a nyomdászat csak kifejtettebb s virágzóbb korában haladta azt túl. E többszörösítés a kéziratkereskedést a virágzás tetőpontjára emelte, nagy lendületet adott a hártya-finomító iparnak, a könyvkötésnek s az írás technikájának, s a könyvfestészetet kitűnő műrecekkel gazdagította. Előkelő tudósok könyvkereskedőkké, leirókká és miniatorokká lettek; s hogy a leirók mily nagy technikai apparatussal és gyorsasággal dolgoztak, ennek megvilágítására elég felhoznom V. Miklós pápát, ki nyolcz évi (1447—1555) uralkodása alatt — mint Vespasiano Bisticci²⁾ írja — 5000 kézirattal vetette meg a vatikáni könyvtár alap-

¹⁾ A. H. L. Heeren: Geschichte der Künste und Wissenschaften seit der Wiederherstellung derselben bis an das Ende des achzehnten Jahrhunderts. Göttingen 1801. II. köt. 13—15. l. és 40, 55—58. l.

²⁾ Muratori: Rerum Italicarum Scriptores etc. Mediolani 1751. fol. Tom. XXV. pag. 282.

ját; továbbá Medici Cosimot, kinek az említett Vespasianus 22 hónap alatt, 200 codexet 45 leiróval lemásolva, kifestve és bekötve szolgáltatott.¹⁾ Így vált divattá, finom hártján szépen írott és ékesen kifestett kéziratokat hozni forgalomba, melyek a fejedelmi gyűjteményeknek főalkatrészeit képezték.

Bármily gazdagok voltak azonban ezen könyvtárak, csak magán jelleggel bírtak, s a nagy közönség igényeit nem érintették. A nyilvános könyvtár első dicsősége egy szerény flórenczi tudóst, Niccolo Niccolit²⁾ illeti meg, ki a XV. század első felében, 400 görög és latin codexből álló gyűjteményét azon kikötéssel hagyta végrendeletében Flórencz városa tanácsának, hogy az egy nyilvános könyvtárnak képezze alapját. A könyvtárt a sz. Márk nevű kolostor egyik termében, melyet Medici Cosimo a maga költségén butoroztatott be, állították fel, s 1444-ben nagy ünnepélyességgel adták át a nyilvánosságnak. Első könyvtárnoka Thomasso di Sarzano lett, ugyanaz, ki később mint V. Miklós pápa a vaticani könyvtár első megalapítója lön.

A római birodalom elpusztulása óta, ez volt az első nyilvános könyvtár Olaszországban, s időfolytán a Laurenciánába olvadt be.

A második nyilvános könyvtár 1448-ban szintén Flórenczben keletkezett, s a »S. Maria del fiore«-ről nevezett káptalani egyházban volt elhelyezve.³⁾

A harmadik nyilvános könyvtárnak Bessarion bibornok vetette meg alapját, midőn 1468-ban, 800 kéziratból álló könyvtárát a velencei köztársaságnak ajándékozta, s első tényezője lett a Marciana létrejöttének.⁴⁾

A negyedik IV. Sixtus pápának (1471—1484) köszöni lételét, ki a könyvgyűjtést V. Miklós pápához hasonló buzgalommal folytatta, de ennél egy lépéssel tovább ment s a

¹⁾ A. Kirchoff: Die Handschriftenhändler des Mittelalters. II. kiadás. Lipse 1853. 36 l. és Weitere Beiträge zur Geschichte des Handschriftenhandels im Mittelalter. Halle 1855. 6—8. l.

²⁾ A. H. L. Heeren: Geschichte der Künste und Wissenschaften stb. II. köt. 13. l.

³⁾ Blume: Iter Italicum. Halle 1827. 8-r. II. kötet 68 l.

⁴⁾ Blume Friedrich: Iter Italicum. Berlin u. Stettin 1834. 8-r. I. köt. 214 lap.

szentszék használatára berendezett Vaticanát a nagy közönségnek nyitotta meg. Ő lett ezen könyvtárnak nemcsak második megalapítója, de föntartója is, mert a meglevő kéziratkészlet kezelésére, lajstromozására, kellő örökről gondoskodott, állásukat megfelelő alapítványok által biztosította s a könyvtár igazgatásával Bartholomeo Platinát, a kitünő történettudóst bízta meg.¹⁾

Így keletkezett alig 40 év alatt négy nyilvános könyvtár Olaszországban, s közrehatásuk a tudományos szellem emelésére Európaszerte igen nagy volt. S hogy mi, kik ezen classicus ország szomszédságában élünk, s érdekeink által körébe oly sokszor vonatva tudományos haladásának szemtanúi valánk, ezen regeneráló szellem behatása alul magunkat ki nem vonhattuk, az igen természetes. De bizonyos az is, hogy e században aránylag kedvezőtlen viszonyok mellett, sokkal több érzéket tanusítottunk a renaissance befogadására, mint nálunknál előrehaladottabb más nemzetek sokkal kedvezőbb körülmények között.²⁾

Már Zsigmond uralkodása alatt hatott el hozzánk a classicismus nemesítő fuvallata, több előkelő olasz tudós, köztük Ambrogio Traversari, Francesco Filelfo, Paolo Vergerio és mások fordultak meg Magyarországon, s fönmaradt levelezéseikben hazánk akkori tudományos viszonyairól elismeréssel emlékeznek meg.³⁾

Hunyady Jánost Poggio keresi fel leveleivel s könyvekkel kedveskedik neki,⁴⁾ Zrednai Vitéz János már mint nagyváradi püspök jelentékeny könyvtárt alapított székkelyén⁵⁾ s összekötetésben volt az olaszországi humanistákkal; Janus Pannoniust pedig az egykorú írók mint kitünő költőt és humanistát magasztalják.⁶⁾

Ily viszonyok előzték meg a kort, midőn Hunyady Mátyás a trónra lépett, s fiatal nemes lelke egész erejével felkarolva

¹⁾ Bart Platina De Vitis pontificum Coloniae 1626. 4-r. 331—332. l.

²⁾ Budik P. A. Leben und Wirken der vorzüglichsten lateinischen Dichter des XV—XVIII. Jahrhunderts. Wien 1828. 8-r. I. köt. LXXXI. l.

³⁾ Mehus: Ambrosii Camaldulensis latinae epistolae.

⁴⁾ Fraknoi Vilmos: Vitéz János könyvtára, a »Magyar Könyv-Szemle« III. évfolyam I. füzet 5. l.

⁵⁾ Jani Pannonii Poemata. Trajecti ad Renum 1784 8-r. I. köt. 645. l.

⁶⁾ Testimonia et iudicia selecta de Jano Pannonio. Jani Pannonii Poemata. II. köt. 320—333. l.

a humanistikai irányt, melybe nagynevű mestere, a csak most említett Vitéz János még zsenge korában beavatta, a legkedvezőtlenebb viszonyok között, mintegy czáfolatául az ismeretes »inter arma silent musae« közmondásnak, Budán egy nagyszerű könyvtárnak, a Corvinának vetette meg alapját, mely kéziratának fényes voltára, belértékére, sokaságára, szóval egész szervezetére nézve, az ez időben létezett könyvtárakat mind túlszárnyalta.¹⁾ S hogy e könyvtár nem egyedül állt az országban, hanem mellette az akkori főpapok és országnagyok könyvtárai is virágoztak, sokkal inkább ismeretesebb, hogyseszt ez alkalommal ismételnem kellene.²⁾ De a mi kiváló világtörténeti fontosságot kölcsönöz a könyvtárnak úgy ez azon körülmény, hogy nyilvános könyvtár volt, mely rendes könyvtárnokokkal s a tudósok számára berendezett dolgozó teremmel bírt,³⁾ kiválóbb becsű kéziratait ismerte az akkori tudományos világ, s a Mediciek⁴⁾ és Sforzák⁵⁾ egyesekről másolatokat készítettek saját könyvtáraik számára.

De országos⁶⁾ színezete is volt a könyvtárnak s a nemzet teljes értéke szerint méltányolta azt. Erről tanuskodik azon szerződés, melyet az országnagyok Corvin Jánossal 1490 jun. 17-én kötöttek, hol a többi közt különösen figyelmeztették, hogy az ország díszére alapított könyvtárt kiüríttetni ne engedje, hanem az összes könyveket ott őriztesse, szabadjon neki

¹⁾ Naldus Naldius: Epistola de laudibus augustae Bibliothecae, Bél Mátyásnál: Notitia Hungariae Novae Viennae 1737. fol. 599 l.

²⁾ P. Wallaszky: Tentamen Historiae Litterarum sub rege gloriosissimo Mathia Corvino de Hunyad in Hungaria. Lipcse 1769. 4-r. 78—98 l.

³⁾ Nicol Oláh: Hungaria, Bél Mátyásnál Adparat. ad Hist. Hung. Pozsony 1735, ívrét 9 l. — Naldus Naldius Béli, Lib. II. v. I. p. 611. — Bonfin Ant. Hist. Pannon Dec. IV. Lib. VII. p. 459. edit. Colon. 1690. — Alex. Brassicanus in epistola ad Christophorum a Stadion, Madernél De bibliothecis. Helmstadt. 1702 4-r. 145—153. l. — Petr. Jaenichii Dissertatio de meritis Mathiae Corvini in Rem Litterariam Thorun. 1717. 4-r. p. 211.

⁴⁾ Bandini A. M. Catalogus codd. latinor. bibliothecae Mediceae Laurentianae Florentiae 1764. fol. Tom. I. Col. 695—696.

⁵⁾ Pulszky Ferencz: A Corvina maradványai a Magyar Könyv-Szemle II. évfolyam. 150. l.

⁶⁾ U. o.

azonban, a praelatusok és zászlós urak tanácsával és felülvizsgálásával, némelyeket a maga használatára kivenni.

Az ötödik közkönyvtár tehát e században a budai volt, mely Mátyás király jelentékeny magángyűjteményéből nőtte ki magát azzá, s alapítási idejét 1468—1478 közötti időszakra, vagyis a Marciana és a Vaticana nyilvánossá tételével egy időre teszszük.

Boldogemlékű Toldynk, a Corvina alapítási esztendejét Mátyás király uralkodásának első tizedére, Schier 1476-ra teszi. Az első, ha Mátyás magán könyvtárát értjük alatta, helyesen, a másik, akár a magán, akár pedig a nyilvános könyvtárt értsük, helytelenül. Igaz! hogy sem az egyiknek, sem a másiknak határozott megállapítására biztos adataink nincsenek; de föltevésünk valószínűségét a két könyvtárra nézve, az eddig ismert szórványos adatok is igazolják.

Mátyás király történetírói megegyeznek abban, hogy fényes tehetségei mellett, széles tudományos ismereteket hozott a királyi trónra; nagyon valószínű tehát, hogy mindjárt uralkodása kezdetén hozzáfogott a könyvgyűjtéshez, melyre kétségbevonhatlan tudományszeretete, Vitéz példája s a tudósokkal folytonos érintkezései utalták. Adatainkat ez időszakból a következőkben foglaljuk össze:

A legelső adat, mely Mátyásnak a tudósokkal való érintkezését sejteti, 1459-re vezethető vissza, mikor Peuerbach György csillagász Magyarországon tartózkodott, hova a csillagászatot kedvelő nagyváradi püspök barátsága vonzotta. Nagyon valószínű, hogy Vitéz ez alkalommal Peuerbachot Mátyásnak bemutatta, ki szintén kedvelte a csillagászatot.

A legközelebbi adatot, mely magára a könyvtárra vonatkozik, dr. Rómer Flóris Ferencz érdemes tudósunk a Magy. Tud. Akadémia évkönyveiben megjelent értekezése szolgáltatja, hol 1461-ből egy codexet említ, melyet Mátyás megrendelésére Antonius Sinibaldus készített.

Időrendben haladva, a további támpontot Mátyás tudományos érintkezéseinek felderítésére, Janus Pannoniusnak egy 1462-ben Galeottihoz intézett leveléből nyerjük, melyben ezen ifjúkori barátját Magyarországba hívja; s úgy látszik Galeotti meg is fordulhatott ekkor hazánkban, mert némely életírói említik, hogy ez időben Mátyás király udvarában tartózkodott.

Igen fontos adat az is, melyet Philippus Bergomensis egykorú író, az 1463. év történetehez irt Supplementákban jegyzett fel Mátyásról, hol a többi között írja: hogy a király olvasási szenvedélye olyan nagy, miszerint igen gyakran Curtiust, Liviust, vagy más történeti munkát találnak ágyában vánkosai között, s hogy a bibliát kívülről tudja.

1464-ből Janus Pannoniusnak egy elegiája maradt fenn, mely »Mathias Hungarorum Rex Antonio Constantio poete italo Anno MCCCCLXIII« felirattal van jelölve, s 155 versszakból áll. E költemény Janus Pannonius műve, ki ezt Mátyás megbízásából Antonius Constantius olasz költőhez irta, viszonzásul azon dicsőítő költeményért, melyet ez a királyhoz intézett.

Hasonlóképen figyelmet érdemel azon levél, melyet Janus Pannonius Olaszországból, hol a király megbízásából követségben járt, 1465 táján irt Galeottinak, ki már ekkor Mátyás környezetében volt. Szemrehányásokkal illeti itt Galeottit, hogy meg nem elégedve a már ekkoráig küldött könyvekkel, ismét újakat kér tőle, s éles szavakban fakad ki azon szenvedély ellen, mely a könyveknek túlhajtott gyűjtésében nyilatkozik.

1467-re esik Joannes Regiomontanus hazánkba jövele, hol 1471-ig tartózkodott s Mátyással és Vitézzel folytonos érintkezésben volt.

És ha hozzáteszszük, hogy a II. Abdul Hamid szultán által ajándékozott Corvin-codexek között van egy Tacitus, melyet Vitéz János 1467-ben javított, továbbá hogy a Nemzeti Múzeum Corvináinak Curtius codexét Petrus Cenninius Flórenczben 1467 aug. havában fejezte be, s hogy a Budik lajstromában előforduló Ptolomaeus Corvin-codexnek colophonja »finit 17-a martii 1467« jegyzettel végződik, úgy azon adatok számát, melyek Mátyás király magán könyvtárának alapítási idejére az első uralkodási évtizedből rendelkezésünkre állottak, kimerítettük.

De ezen adatok is eléggé bizonyítják, hogy Mátyás király tudomány szeretete, a tudósokkal való érintkezése és könyvgyűjtési szenvedélye nem, a Beatrixsal kötött házasság után kezdődik, hanem sokkal régibb keletű, s uralkodásának első tizedével esik össze.

Nagyobb arányokat vett e könyvtár az 1468—1478-ki időközben, a mikor nyilvános könyvtárrá nőtte ki magát, s az ak-

kori tudományos világban mint „Bibliotheca Budensis“ vagy „Bibliotheca Corviniana“ volt ismeretes.

Ez időszakból fönmaradt adataink közt, első helyen említjük azon Tertullianus codexet, melyet II. Abdul Hamid szultán tavalyi ajándékából birunk, s mely Mátyás király hollós czímerén kívül, Vitéz Jánosnak Nyitrán 1468 junius 2-án véghezvitt javításait tünteti fel. Ugyanezen év és nap keltét viseli egy másik codex, melyet Budik »Missale« czím alatt a Corvin-codexek között sorol fel, s colophonján a következő jegyzetet olvassuk: »Finit 2 junii 1468.« — Hasonlóképen ez évből származik egy harmadik codex, melyet dr. Rómer Flóris Ferencz fönt idézett munkájában említ, s arról nevezetes, hogy másolását Septimius Florentinus scriptor Nyitrán 1468-ban fejezte be. Ide sorozható még egy 'Aquinoi sz. Tamás, czimű Corvin-codex, mely a bécsi császári könyvtár tulajdona, s Denis szerint 1468-ban van kiállítva. Ez évről van keltezve Mátyás király alább olvasható levele is, melyben Pozsony városának meghagyja, hogy Galeotti mestert és Ilkus Márton csillagászt haladéktalanul szállíttassa táborába.

Az ezt követő évből a római jezsuita társház könyvtára őriz egy gyönyörű Missalét, mely 1469-ben készült, s a rajta levő jegyzet szerint, Mátyás királytól bizonyos Magyarországi Tamás barát kapta ajándékba. Ez évre esik Mátyásnak esztergomi tartózkodása Vitéz Jánosnál, hol egy vacsora alkalmával, a házi gazda, Thuzy János kincstárnok és Galeotti jelenlétében, az elbizakodott Gatti János olasz tudóst az által szégyeníté meg, hogy Vitéz könyvtárából kihozatta sz. Jeromosnak egyik munkáját, s ebből a szent atya saját szavait olvasta fel feleletképen azon vitás kérdésre, melyet Gatti emberileg megfejtethetlenek állítva, az Isten titkai közé sorozott.

1470-ből, a bécsi császári könyvtár hittudományi kéziratai között találunk egy Hieronymust¹⁾, melyet Denis Corvin-codexnek tart, s a colophon tanúsága szerint Vitéz által 1470. jul. 11, 26. és september 1-én volt emendálva. Ugyanez évből való a Bélnél felsorolt Suetonius is, melyet Antonius Sinibaldus 1470-ben Nápolyban fejezett be.

¹⁾ E codex kétségkívül Vitéz a könyvtárából került a Corvinába. Szerk.

Az 1471. évhez, fölötte érdekes adatokat szolgáltat Mátyás királynak alább egész terjedelmében olvasható levele, melyet Pomponius Laetushoz 1471 sept. 13-án azon alkalmából intézett, midőn egy nyomtatott Silius Italicussal kedveskedett neki. Nevezetes e levél azért, mert Mátyás egy Blandius nevű, ekkoráig egészen ismeretlen miniatort említ benne, saját miniatorjának nevezi, s azt írja róla, hogy Rómából codexekkel megrakottan jött haza, magával hozva a fönt említett Siliust is. — Ez időre esik Galeottinak »de vulgo incognitis« czimű munkája, melyet Mátyás királynak ajánlott fel.

1472-ből nincsenek adataink. 1473-ban Hess András budai nyomdája kezdte meg működését, s alig szenved kétséget, hogy az innét kikerült nyomtatványok, a 'Chronicon Budense'-vel együtt, mind helyet foglaltak a Corvinában.

A még hátralevő öt esztendőre, 1474—1478-ig esnek Mátyás érintkezései Naldus Naldiussal, ki Flórenczben a király által megrendelt codexek javításával volt elfoglalva, s Ugolettivel, kire könyvtárának vezetését, s Corvin János fiának neveltetését bizta.

Az első, a Corvináról nagy magasztalásokkal nyilatkozik, olyan könyvtárnak mondja, mely a tudósok számára külön olvasó teremmel bír, s kiváló codexeit hőskölteményekben dicsőíti.

A másik Mátyás megbízásából bejárta Olaszország nevezetesebb piaczeit, s a megszerezhető codexeket a Corvina számára vásárolta össze.

Végre kiemeljük, hogy a budai könyvtárnak 1475-ben már európai híre volt, mert Federigo di Montefeltro urbinói herceg, mint Blume Iter Italicumban¹⁾ írja, Mátyás királylyal, IV-dik Sixtussal és a Mediciekkal versenyezni akarván, ez évben vetette meg 40,000 arannyal nevezetes könyvtárának alapját.

Mindezen adatokból azon következtetést vonhatjuk, hogy a Corvina Mátyás király uralkodásának második tizedében már nyilvános könyvtár volt, s habár legfőbb gyarapodási culminációját csak a későbbi években érte el, de keletkezési ideje ezen időszakra vezethető vissza.

¹⁾ III. köt. Halle 1830, 8, 53, 54. 1.

De nem szándékozom ez úttal a Corvina történetének mélyebb fejtegetésébe bocsátkozni. Kiváló hazai és külföldi tudósok foglalkoztak vele, s a Mátyás király könyvtáráról irt munkáknak külön irodalma van.

Mindazáltal a tárgy koránt sincs kimerítve, a monographusok közül Schier ¹⁾ álláspontját egyik sem haladta túl, s újabb adattal csak gróf Teleky József a Hunyadyak korában, hol három fölötte érdekes okmányt közöl ²⁾ s Pulszky

¹⁾ Dissertatio de regiae Bibliothecae Budensis M. Corvini ortu, lapsu, interitu et reliquiis Edit. alt. Viennae 1799. 8-r.

²⁾ Ez okmányok Galeotti, Mátyás király könyvtárnokának, magyarországi tartózkodási idejére, egy nyomtatott *Silius Italicus* ra, s Angelus Politianusnak egy codexküldeményére vonatkoznak. Ekkoráig csak kevesek által voltak felhasználva, s a Corvina történetéhez nagyérdékű adalékokat nyújtanak. Átveszszük azért teljes szöveg szerint :

»*Commissio propria Domini Regis. Mathias Dei gratia Rex Hungarie, Dalmatie, Croatiae etc. Prudentes et Circumspecti fideles nobis dilecti. Committimus Fidelitati Vestre harum serie firmiter, quatenus statim et in continenti visis presentibus, unum curram simul cum equis valentibus disponatis pro Magistris Martino Astronomo et Galeoto, et eosdem absque omni mora huc ad nostram Maiestatem, vel ubi Deo duci constituemur, conduci facere debeatis, et secus nullo modo facere audeatis. Datum in obsidione Civitatis Radijsthye in vigilia festi Jacobi Apostoli, Anno Domini Millessimo quadringentesimo Sexagesimo octavo, Regni nostri anno undecimo Coronationis vero quinto. Kivülről: Prudentibus et Circumspectis Judici, Juratis ceterisque Civibus Civitatis nostre Poseniensis, Fidelibus nobis dilectis.*« (Gr. T. J. Hunyadiak kora Magyarországon. XI. köt. 351. l. Pozsony város levéltárából.)

»*Mathias Dei gratia Rex Hungarie etc. Julio Pomponio Laeto S. P. D. Reddite sunt nobis litere vestre per Blandium Miniatorem nostrum, his diebus Roma cum Codicibus ad nos reversum, que nobis gravissimis Regni nostri rebus intentis, nonnihilque commotis eo fuere magis grate, quod vos, Societatemque vestram nostri memores esse iterum, iterumque experti simus. Res est iam multorum ore trita, musas inter arma silere, Nos tamen ut continuis quasi irrefiti bellis, quidquam superest temporis, literis non sine voluptate et solamine vovemus, hinc est, quod oblatum a vobis donum gratissimo, hilarique exceperimus non vultu solum, sed et animo, Siliumque Italicum vestris conatibus Rome elegantissime nuperrime impressum his diebus sepius iam revolverimus, placuit namque et in juventa nostra Silius, et nunc, dum nos quoque bellis occupamur, placet eo magis, quod bella canat et ipse, eo tamen non obstante diffiteri nequimus, miseram esse Regum sortem quod bella gerere coguntur, ut sepius suos ha-*

Ferencz,¹⁾ ki a konstantinápolyi Corvinákról tartott értekezésében a Festus codex történetével és a Corvin Jánossal kötött országos szerződéssel ismertetett meg, vitték a Corvina történetét előbbre.

Szerencsésebbek vagyunk a Corvina bibliographiájával, melynek a M. Tud. Akadémia konstantinápolyi küldötteinek 1862-ik évi sikerdús működése,²⁾ Abdul Hamid szultán fejedelmi ajándéka³⁾ s ujabban Fraknói Vilmos történészünk a Vitéz könyvtár felfedezését eredményező szerencsés kutatásai,⁴⁾ nagy lendületet adtak.

A Corvina teljes bibliographiájának megírását azon férfútól várjuk, kinek a hazai régészet körül szerzett érdemei országszerte ismeretesek, s ki éveken át a Corvinák nyomozása körül oly sokat fáradozott. Dr. Rómer Flóris Ferencz apátkanonokot értjük, s azt hisszük, hogy a Konstantinápolyból érkezett és a

---

bitura triumphos, semper tamen sanguine hominum madentia. Nos sane bella non cupimus, oblata tamen respuere nequimus, hoc gentis honos, hoc lesa jura nostra, hoc denique malevolorum exposcit intentio. Hec vera sunt obviaque et quotidiana jam adeo, ut non pax jam stabiliri valeat, nisi bello prius firma pacis erigantur fundamenta. Vestra, vestrorumque proinde laudanda est sors, quibus non sanguini, non Regnis, sed virtutum, literarumque laureis inhiari unice convenit, quod dum et vos facitis rem gratam Regibus tentatis, non diros armorum strepitus nos oblivisci facitis. Vale. Nostri ut sis memor, volumus cupimusque, et quod presentibus offerimus eo excipias animo, quo vestra nobis grata fuere officia. Bude Idibus septembris Anno Domini Millesimo quadringentissimo Septvagesimo primo.« (Huny. kora XI. köt. 454. l. A Batthyányi kéziratból.)

»Registrum Codicum M. Angeli Politiani Invictissimo Regi Domino Domino Mathie submissum Anno 1489. — Petri Hispani Dialectica. — Aristotelis Poetica. — Servius in Virgilium. — Omilie Johannis Chrisostomi. — Compendium trium Librorum Oribasii. — Tacitus. — Epistole Theodori Lascaris. — Galeni De compositione pharmacorum. — Priscianus. — Historia Zonare. — Pedacii Dioscoride Anazarbis. — Aratus cum expositione. — Georgii Protertisi compendium Philosophie. — Multiloquium. — Xenophontis Historia Grecie. — Tintinabulum eruditorum. — Horatius. — Quintus Curtius cum glossis.« (Huny. kora XII. köt. 479. l. — A Batthyányi-codexből.)

¹⁾ Magyar Könyvsz. III. évf. 149. l.

²⁾ A Magyar Tudományos Akadémia Jegyzőkönyvei 1864. Pest 1864. 89—101. l.

³⁾ Magyar Könyv-Szemle II. évf. 157—218. l.

⁴⁾ U. a. III. évf. 1—20. l.

hazában létező Corvin-codexek sajátosságai nyomán, képesek leszünk a külföldi könyvtárakban ismert Corvináknak számát, legalább még egyszer annyival megtoldani.

De ez a jövő buvárlatok tárgya. Jelen alkalommal ki kell emelnem egy körülményt, mely a bibliographiában még földerítve nincsen, de tárgyammal szorosan összefügg: s ez a Corvin-incunabulumok kérdése.

Már Thaddeo Ugoletti, ki Mátyás megbizásából kéziratok beszerzése végett járt Olaszországban, írja egy alkalommal a királynak, hogy Bonfin által, néhány Rómában nyomtatott könyvet küldött könyvtára számára; ¹⁾ s Bonfin, mikor munkájában a király könyvtáráról megemlékezik, azt mondja, hogy a tágas teremben a nyomtatott könyvek a kéziratoktól elkülönítve állottak, s tudományszakok szerint voltak rendezve. De hogy micsoda ősnymtatványok voltak ott és mit tartalmaztak, birtak-e kifestett címlappal, initialékkal és címerrel, ugy mint a codexek? Minderől kétségben hagynak bennünket az egykorú és közelmúlt írók, s az egy Silius Italicuson kívül, melyet gr. Teleky József fönt idézett munkájából ismerünk, más pozitív adatunk a Corvina incunabulumairól nincsen.

Több mint valószínű, hogy mindazon nyomtatványok, melyeknek kiadására Mátyás király akár közvetlenül, akár közvetve befolyt, avagy melyeket a vele összekötetésben volt humanisták és kiadók neki ajánlottak, továbbá a könyvpiaczkok készleteiből összevásárolt könyvek, mind helyet foglaltak a Corvinában; hasonlóképen föltehető, hogy a nyomtatványok nevezetesebbjei a kéziratok mintájára ki voltak festve, mert így hozta ezt magával ez időben a főrangú gyűjtők izlése; de bizonyos az is, hogy a nyomtatványok csak kisebb részét képezték a könyvtárnak, míg a főcontingens a kéziratokból került ki.

S ez az akkori viszonyokból könnyen megmagyarázható.

Mint minden új institutio, úgy a nyomda is nem fogadtatott elejénte azon lelkesedéssel, mely azt megillette; s különösen Olasz-

---

¹⁾ Dedi Antonio B. (Bonfinio) qui mox Hungariam petit pro tua Bibliotheca libros nonnullos Romae impressos etc. — Budik P. A. Entstehung u. Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek. Wien 1840. 8 l.

országban, nagy ellenkezésre talált a nagyszámú leiróknál, kik az új intézmény által állásukat látták veszélyeztetve. Innét van, hogy Flórenczben, mely a kéziratkereskedésnek főemporiuma volt, alig tudott gyökeret verni; s míg Vespasiano, mint följebb mondók, 22 hónap alatt 45 leiróval 200 kéziratot képes volt Medici Cosimo könyvtára számára kiállítani, addig a XV. században Florenczben nyomtatott munkák összes száma alig haladja meg Panzer ¹⁾ szerint a 300-at. De ha egybeállítjuk az olaszországi nyomdászat összes XV. századi statistikáját, azon eredményre jövünk, hogy Velenczére magára, hol kiválóan a nyomdászat virágzott, 2835, s a többi olaszországi nyomdákra együttvéve 2100 ²⁾ munka esik; annyi nyomtatott munka tehát, ha 5000-re kiegészítjük, mint a mennyi kéziratot V. Miklós pápa nyolcz évi uralkodása alatt tudott gyűjteni. A nyomdák nem voltak képesek kezdetben a leirók gyorsaságával versenyezni, s a kész példányok kelendőségnek nem örvendtek. A nyomdászok maguk is érezték ezt, s Schweinheim és Pannarz, kik egész vagyonukat római nyomdájukba fektették, kétségbeesve az üzlet szerfölötti pangásán, a tönkrejutástól való félelmükben, orvoslásért következőleg folyamodnak IV-dik Sixtus pápához: »Pater sancte adjuvent nos miserationes tuae quia pauperes facti sumus nimis.« ³⁾ Az akkori gyűjtők nemes szenvedélye, inkább kedvelte a szép hártján ékesen irt és festett kéziratokat a rideg nyomtatványoknál; s hogy ez Mátyás királynál sem lehetett máskép, mutatja azon körülmény, hogy még uralkodásának végső éveiben, mikor a nyomda már túl volt a kezdet nehézségein, nem nyomtatványokat, hanem kéziratokat rendelt; s még 1489-ben Angelus Politianustól 18 kéziratot kapott, ⁴⁾ halálakor pedig, Flórenczben igen sok kézirat volt készülóban, melyeket aztán a Mediciek tartottak meg.

De ha kisebb is volt a Corvina nyomtatványainak száma a kéziratokénál, jelentékeny volt az, mint egykorú és közelmúlt írók nyomán föltennünk szabad, magában véve; s minden esetre érdemes arra, hogy nyomát a bibliographiában keressük.

¹⁾ Annales typographici vol. I. p. 40.

²⁾ Panzer Annales typographici III p. 501.

³⁾ Denis M. Einleitung in die Bücherkunde. Wien 1777. I. k. 108 l.

⁴⁾ L. a 71. lapot.

S ha az eddigi vizsgálatok, melyeknek 100-nál több Corvin-codex napfényre hozását köszönjük, incunabulumot Mátyás király festett czímerével még ki nem derítettek, úgy ez onnan van, mert a könyvtárak incunabulumai ekkoráig kellő figyelemre méltatva nem voltak.

Felsorol ugyan Schier ¹⁾ egy »Quintiliani declamationes CXXXVI.« című ősnymotványt, mely Parmában Thaddeo Ugoletti gondozása alatt 1494-ben hártján nyomtatott, a címlápon Mátyás király czímerét viseli s a styriai Lavanthalban lévő sz. Pálról nevezett könyvtár tulajdona; de ezt, miután Mátyás király halála után látott napvilágot, s valószínűleg Corvin János számára készült, szorosán véve a Corvinához tartozónak el nem fogadhatjuk.

Ismeretes az is, hogy Budavár 1686-i visszafoglalása alkalmával, még vagy 300 könyvet találtak egy földalatti boltozatban, melyekről Pflug igen rövid jegyzéket közölt. De mivel ebben a nyomtatványok kiadási esztendeje kitéve nincsen, s a többiek között Calepinus, Erasmus Roterodamus, Luther bibliája s egy magyar biblia is fordul elő, a Corvin-ősnymotványok bibliographiájához semmi adalékot nem nyújt.²⁾

Majd ha a külföldi könyvtárakban létező incunabulumok teljes ismeretével fogunk bírni, leszünk képesek a Corvin-ősnymotványok bibliographiáját megállapítani. Addig azonban örvendünk az első zsenének, melyet a Ferenczrendiek hazafias buzgalma a magyar tudományosságnak megőrizett, s hogy azt teljes érdeme szerint méltányolhassuk, áttérünk részletes ismertetésére.

Az ősnymotvány czíme: Nicolai de Ausmo: Supplementum Summae Pisanellae, s ívrétben 341 levélből áll. Nyomtatási helye és éve kitéve nincsen, de Panzer és Hain szerint, Velenczében Speier Vendelnél 1471 táján látott napvilágot. A nyomtatás tömött papíron két hasábian foly, félgóth

¹⁾ Főnt idézett művében.

²⁾ Toldy Fer. A Magyar Nemzeti Irodalom Története. Pest 1862. II. köt. 34. l.

jellemű s hasábonkint 45 sort tesz ki. A levelek sem custosokkal sem más jegyekkel jelölve nincsenek s az Initialek az egész könyven keresztül, a címnap kivételével, hiányzanak. A szöveg egy része rubricázva van, interpunctiók és rövidítések gyakoriak benne, de javításnak és inscriptionnak sehol semmi nyoma. A papír gyári vizjegyei, körben foglalt horgonyt, mérleget, görög keresztet és egyenes kardot tüntetnek fel.

A könyv, a gyóntatók számára készült casuisticus munka, s szótár alakjában, a gyónásban előfordúlni szokott esetekre, a cánonjog és erkölestan szabványait betűrendben adja elő.

Eredeti szerzője, Bartholomaeus de Sancto Concordio, más néven Bartholomaeus Pisanus, XIV. századi domokosrendi szerzetes, ki »Summa Casuum Conscientiae« másképen »Summa Pisane et Magistrucia« cím alatt, a gyóntatók szükségleteire, cánonjog-erkölestani szótárt állított össze. — De miután idő folytán kiderült, hogy e munka idézetei nem szabatosak, határozatai rövidek s kevésbé megbízhatók, Nicolaus de Ausmo, XV. században élt olasz Ferenczrendi szerzetes, eltökélte magában a szótár hiányait kiegészíteni. Megtartva tehát az első szerző által felállított sorrendet, Supplementákat irt a munkához, s minden tételnél a régi szöveg mellé a maga helyreigazításait csatolva, ezeket megkülönböztetésül *a*, és *b*, betűvel jelölte meg.

Így jött létre a Supplementum, a mint ezt a szerző a munka előszavában, és a 327-ik levélen a Zelus szónál maga elbeszéli.

De nem a tartalom az, mi bennünket ez ősnymtatvánnyal foglalkozni késztet, hanem azon irodalomtörténeti körülmény, hogy ékesen kifestett címlapján olyan jelvényt visel, a minővel eddigi tudomásunk szerint csak a Corvin-codexek dicsekedtek; így az incunabulumok közt az első, mely Mátyás festett¹⁾ címere alapján, nemcsak részét a Corvina dicsőségéből kéri, hanem a bibliographiában is új momentumot jelez.

¹⁾ Midőn azt mondom festett címer, olyat értek alatta, mely közvetlenül a papírra, úgy mint a codexekben, van festve, s nem olyat, mely fa- vagy aczél-metszet után (mint pl. a Thuróczy chrónikában) van kiszínezve.

A könyv kifestett címlapján u. i., melyet aranynegyszögben foglalt színes miniatur, továbbá arany, vörös, kék és zöld lapszéli arabeszkék ékesítenek, két különböző címert vonja magára figyelmünket, mely dús arany és színes lombozatos festés között, az alsó lapszélben díszlik.

Az egyik, mely az első hasáb alá esik, vörös mezőben fekszik s homorú, kék színű paizsban, 5 gyökerű arany tölgyfát mutat fel, melynek sudarából jobbra és balra két, makkokkal terhelt aranyág nyúlik ki. A paizs fölött van a pápai arany tiara két lecsüngő fehér szalagjával, melyeken két kis kereszt még határozottan látható.

E címert a de Rovere családé, mely az egyháznak két pápát adott, IV. Sixtust és II. Gyulát; s a jelen esetben minden körülményt összevéve, a Sixtusé.

A másik címert, mely a második hasáb alá van festve, kék mezőben fekszik, s Mátyás király négyelt paizsát tünteti fel, arany lemez koronával. A paizs első mezejében a 8 ezüst és vörös pólya, a másodikban a kettős farkú cseh oroszlán, s a harmadikban, mely félig el van törülve, az arany gyűrűt tartó holló látható; míg a negyedik mező, hol valószínűleg a kettős kereszt lehetett, majdnem egészen elmosódott.

Önkéntelenül azon kérdés merül fel: miként került e két címert egymás mellé? Mire nézve megjegyezzük a következőket.

A középkori bibliographiából ismeretes, hogy a könyv címlapján levő címert mindig a tulajdonos címert jelenti; ha tehát itten két címert látunk, azt kell gondolnunk — ha paradoxonnak látszik is — hogy e könyvnek két tulajdonosa volt, t. i. IV. Sixtus pápa és Mátyás király.

Mivel pedig fölnemtehető, hogy Mátyás király valamely könyvet a pápával közösen birt volna, azon combinatio is merülhet fel, hogy a könyv első birtokosa a pápa, a második pedig Mátyás király volt, s így került a Mátyás címere a pápáé mellé.

De csak egy mélyebb tekintetet kell vetnünk a címlap festésére, arányos kivitelére és összhangjára, hogy azon eredményre jöjjünk, miszerint itten nem közönségesen festett címlappal van dolgunk, hol a tulajdonos címérének szánt helyet rendesen a könyv közepén üresen hagyták, hanem olyan-

nal, mely megrendelésből egyenesen két címert arányos befogadására készült s egyszerre is töltetett be. Ezt tanúsítja a címlap egész díszítésének összhangja.

Ha már most tovább fűzzük a combinatiót, hogy a két címer tulajdonos közül, melyik rendelte meg a címlap festését, s ki csináltatta abba a jelvényeket, valószínűbbnek tartjuk Sixtust, ki ismerve Mátyás királynak a *Casuistica* iránti előszeretetét, talán épen ezen *casuisticus* munkával, mely akkor először jelent meg kedveskedett neki, s ezért festette a maga címere mellé a Mátyásét is.

Igaz, hogy positiv adatunk arra, miszerint Sixtus valamikor könyveket küldött volna Mátyásnak nincsen, sőt épen az ő uralkodása alatt érintkezéseink a szentszékkal nem voltak mindig a legbarátságosabbak; de Philippus Bergomensis¹⁾ és mások nyomán tudjuk, hogy épen a nevezett pápa nagy tisztelője volt Mátyás király kiváló tulajdonainak, s őt a királyok királyának nevezte. S mivel tudjuk IV. Sixtusról azt is, hogy Medici Lőrincznek, kivel szintén ellenséges viszonyban állott, cameákat és régiségeket ajándékozott,²⁾ s családi címerével díszített incunabulumaimból egyes példányokat a Laurentiana és Marciana máig is őriz, igen valószínű, hogy a nevezett ősnymtatványt ő küldte Mátyásnak, s mintegy a szentszék és Magyarország közötti egyetértés jelzésére csináltatta a két címeret egymás mellé. — De bármi legyen ezen két címernek története, ez reánk nézve másodrendű kérdés; a fődolog az, hogy a címlapon Mátyás király címere van, melynek egykorúsága mellett, legkiválóbb szaktudósaink véleménye szerint, egész kiállítására tanuskodik, s ennek alapján az ősnymtatványt a Corvinának vindicáljuk.

A könyv a következő felírral kezdődik: »In nomine domini nostri ihesu christi amen. Incipit liber qui dicitur supplementum,« mely után Nicolaus de Aus-

¹⁾ Jac. Phil. Bergomensis Erem. Aug. Lib. XV. Supplementum Chron. ad an. MCDLXIII. — Budiknál: Entstehung und Verfall der berühmten von König Mathias Corvinus gestifteten Bibliothek zu Ofen. Wien. 1840. 8-r. 4 l.)

²⁾ A. H. L. Heeren. Geschichte der Künste und Wissenschaften etc. II. köt. 61 l.

mo előszava következik, melyben művének indokát adja. A szöveg: »Abbas in suo monasterio conferre potest suis subditis primo tonsuram« etc. szavakkal indul meg, az encyclopediák modorában betűrendben foly, s 328-ik levél első lapján, a Zelus szóval végződik, a hol a szerző megnevezi magát. A szövegben egy XV-ik s két XVII. századi marginalis jegyzet jön elő, melyek közül az első figyelmet érdemel. A 286. levél első lapján u. i., hol az eljegyzés (sponsalia) szó tárgyaltatik, midőn a szerző az eljegyzésből származó viszonyokat fejtegetve, a házasság meghiúsultából eredő kártérítésekről szól, azon a helyen hol a szöveg következő szavai állanak: »quin etiam si vellet sponsalia firmiter alligare potest sic facere«, ezen a XV. század végéből származó lapszéli jegyzetet olvassuk: »Non tu qui cupis sponsalia roborare,« a mi Fraknoi Vilmos történészünk véleménye szerint, az Ulászló és Beatrix között vitatott eljegyzési ügygyel állhat összefüggésben.

A 227-ik levél 2-ik lapján »Tabula abbreviatarum« feliratu register veszi kezdetét, melyet aztán: »Rubrice iuris civilis et canonici, Rubrice insortiate, Rubrice novi, Rubrice codicis, Rubrice auctenticorum, Rubrice institutionum és Rubrice Iuris Canonici« című registerek váltanak fel. A 283. levél második lapján: »Decanonibus poenitentialibus« című értekezés zárja be a könyv tartalmát, s 341-dik levél első lapján a nyomtatás a következő colophonnal végződik:

»Iuris habent late haec decerpta volumina sacri
Pisaci artificis nomina parta sui
Queque illis desunt, alter novus addidit auctor
Semine quo caruit accumulavit agrum.
Vendelinus opus pressit spireus utrumque
Labe repurgatum (crede) volumen emis
Impressum est Sixto sacrorum antistite quarto
Et veneto Troni principis imperio.

Innét megtudjuk, hogy a könyvet két szerző írta, s hogy Velenczében Speier Vendel nyomdájában, IV-dik Sixtus pápa, és Trono velencei doge uralkodása alatt, tehát 1471 táján látott napvilágot. Az ősnymomtató szövegét egy teleirt hártya levél előzi meg és követi, melyeket a könyvkötő valami közjegy-

zói leveles könyvből előleveleknek (maculatur leveleknek) használt fel. Tartalmuk a XIII. századi olasz közjegyzői viszonyokra vonatkozik, de sem a könyv származásával sem Magyarország történetével semmi összefüggésben nincsen.

Eredetileg a szöveg előtt és után még több maculatur levél volt, de ezek most ki vannak tépve.

A könyv kötése egykoru, tábláit préselt barna bőr borítja, s a négy bőrcsapocsból egy még egészen meg van.

Ez azon ősnymtatvány, melyet a tisztelt választmánynak a XV. századi könyvtári viszonyok világánál bemutatni kívántam, s midőn ismertetését ezennel befejezem, egyuttal azon örvendetés tényét regisztrálok: hogy a M. Történelmi Társulat évi kirándulásai, nemcsak a hazai történetírásnak, hanem a bibliographiának is gyümölcsöznek.

VITÉZ JÁNOS KÖNYVTÁRA.

— Második közlemény. —

A Vitéz által javított codexek.

I.

Liber Sermonum s. Leonis Papae.

Hártya-codex a XV. század elejéről. Kis ívrétű; magassága 33, szélessége 23 centimeter.

A hártya anyaga és kidolgozása középszerű, gyakran nem épen ügyesen foltozva; távol áll azon fehér, finom lapoktól, melyeket a fényesebb codexekben találunk. Az írás egyforma, jól olvasható, de dísztelen. A betűk nem egészen kerekdedek, s nem viselik határozottan magukon az olasz jellemet. Magyar scriptortól is származhatnak. A rövidítések szintén más természetűek, mint azok, a melyek az olasz műhelyekből kikerült codexekben fordulnak elő.

Az írás halvány tintával húzott szembetűnő vonalokon, egész hasábban foly, és minden lapon 37 sort tesz ki. A beszédek címeit ugyanazon kéz veres tintával jegyezte be. A beszédek szövegének kezdőbetűje számára üres hely van hagyva, mely több